

Rozšíření EU – stojí za námahu

3. května 2022

Shrnutí

U příležitosti 18. výročí vstupu České republiky do Evropské unie (k 1. květnu 2004) uspořádalo Ministerstvo zahraničních věcí seminář s názvem „Rozšíření EU – stojí za námahu“. Na úvodní vystoupení ministra Jana Lipavského navázali svými příspěvky domácí i zahraniční hosté ve dvou panelech. Účastníci prvního panelu se podívali do minulosti a zhodnotili dopady tzv. pátého rozšíření EU o deset členských států z roku 2004, které se týkalo i České republiky. Účastníci druhého panelu se naopak podívali do budoucnosti a diskutovali o výzvách v politice rozšíření EU zejména v kontextu nadcházejícího předsednictví ČR v Radě EU.

Ministr zahraničních věcí Jan Lipavský na úvod připomněl, že členství České republiky v EU dosáhlo „plnoletosti“ právě včas, těsně před startem českého předsednictví. Ocenil politické a ekonomické přínosy členství a zdůraznil, že nejdůležitějším pojátkem EU jsou sdílené hodnoty. „Členství v EU znamená především svobodu volby,“ zdůraznil ministr.

Ministr jasně vyjádřil podporu státům západního Balkánu: „Tento region je přirozenou geografickou součástí Evropy a náš integrační projekt nebude nikdy dokončený bez něj.“ Také se jasně přiklonil k udělení kandidátského statusu EU Ukrajině, která po ruské invazi požádala o členství a vyplnila dotazník Evropské komise v rekordně krátkém čase. „Toto politické a vysoce symbolické rozhodnutí však nijak nepředbíhá samotný přístupový proces,“ doplnil ministr.

V prvním panelu zaměřeném na zhodnocení rozšíření EU v roce 2004 postupně vystoupili předseda Výboru pro záležitosti EU Senátu PČR David Smoljak, státní tajemník Ministerstva zahraničních věcí Slovenské republiky Martin Klus, poradce ministra průmyslu a obchodu Tomáš Prouza, profesor evropských studií na Johns Hopkins University sir Michael Leigh a vedoucí oddělení pro rozšíření EU na Ministerstvu zahraničních věcí Rakouska Katalin Tünde Huber.

Senátor Smoljak vypíchl rok 2004 jako datum sjednocení a posílení Evropy na globálním poli. Vyzdvihl politiku rozšíření jako výrazný motivační nástroj a zdůraznil, že evropský projekt nebude dokončen bez Ukrajiny, která v těchto dnech krvácí za celou Evropu. Zároveň upozornil na to, že dokud ČR nepřijme euro jako svou měnu, jeho integrace do EU také nebude kompletní. Státní tajemník Klus ve svém vystoupení podtrhl obrovskou podporu Slováků (93 %) pro vstup do EU v roce 2004 („přístupovou euforii“). Popsal nelehkou slovenskou cestu v 90. letech, která nakonec vyústila ve členství v EU, NATO a též přijetí eura. Varoval před „odlivem mozků“ a klesající podporou pro integrační proces na Slovensku. Současně vyjádřil naději, že ukrajinský příběh přinese novou dynamiku do procesu rozšíření EU. Ve volbách do EP v roce 2024 budou poprvé volit mladí lidé, kteří se narodili až po vstupu Slovenska do EU.

Poradce ministra Prouza si položil otázku ohledně cílů pro ČR po dosažení členství v EU i NATO a zajištění vysoké hospodářské úrovně. Mezi dílčími cíli zmínil dobudování kvalitní státní správy, zamyšlení nad budoucí pozicí ČR jako čistého plátce a také potřebu zvyknout si na kompromisy. Ty bychom měli brát jako úspěch vycházející z vyjednávání s ostatními členskými státy. Profesor Leigh, který byl na počátku tisíciletí členem týmu Evropské komise vyjednávající vstup ČR do EU, vyzdvihl rozšíření jako jednu z vůbec nejefektivnějších politik EU, a to nikoliv jen v její zahraniční dimenzi. Podtrhl také důkladnou připravenost všech zemí, které k EU přistoupily v roce 2004.

Politika rozšíření je ovšem v současnosti ve slepé uličce, některé kandidátské země jsou **převzatými** státy (*captured state*), zatímco členské státy erodovaly roli Evropské komise a re-nacionalizovaly proces, přičemž jediným východiskem je Evropská rada. K zamyšlení představil nové přístupy k rozšíření, které by umožnily aspirujícím třetím státům postupnou účast na jednání členských států v různých fázích procesu. Potřebný je odklon od dichotomie člen/nečlen. Rakouská účastnice Tünde Huber označila politiku rozšíření za jasný úspěch a uvedla vytvoření 130 000 pracovních míst jako okamžitý pozitivní dopad na Rakousko. Obavy obyvatel vyvracel zvláštní zmocněnec pro komunikaci. Nynějším cílem EU by dle ní měl být více geostrategický přístup k rozšíření, přemýšlení mimo předem dané šablony a jasná podpora zemím západního Balkánu. V Rakousku žije půl milionů obyvatel původem z tohoto regionu.

Během diskuze se účastníci prvního panelu vrátili k některým myšlenkám svých předřečníků. Profesor Leigh zdůraznil, že rozšíření pomohlo nejen lidem v nových ale i ve starých členských státech. Klíčové pro budoucnost EU bude přesvědčit veřejnost o přínosech dalšího rozšiřování, ať už na Balkán či na východ. Argumentace v racionální rovině nefunguje, neboť mnoho otázek kolem rozšíření vychází z emoční roviny.

Ve druhém panelu týkajícím se výzev rozšíření pro české předsednictví vystoupili ředitelka pro západní Balkán na Generálním ředitelství pro sousedství v Evropské komisi Michaela Matuella, ředitelka odboru pro vnější vztahy EU na Ministerstvu zahraničních věcí Německa Laura Ahrens, velvyslanec Albánie v ČR Ilirian Kuka, zástupce vedoucí mise Černé Hory pro ČR Marija Lakic Barfus, ředitel Ústavu mezinárodních vztahů Ondřej Ditrych a ředitelka odboru pro EU a NATO na Ministerstvu zahraničních věcí Ukrajiny Maryna Mikhailenko.

Ředitelka Matuella na úvod svého vystoupení jasně řekla, že od 24. února tohoto roku (tj. od ruské invaze na Ukrajinu) žijeme všichni v jiném světě než doposud. Dále zdůraznila, že země západního Balkánu zůstávají pro Evropskou komisi politickou prioritou, přičemž důležitým argumentem je především důvěryhodnost celého procesu. Je třeba si uvědomit, že sladění se Společnou zahraniční a bezpečnostní politikou s sebou přináší pro přistupující země náklady. Zmínila také důležitou roli Hospodářského a investičního plánu, který má mobilizovat až 30 mld. EUR na investice do roku 2024.

Ředitelka Ahrens připomněla, že příští rok uplyne 50 let od vůbec prvního rozšíření EU (tehdy Evropského společenství), což jen podtrhuje úspěch evropské integrace. Vysvětlila, že pro Německo EU znamená především společenství hodnot, které Rusko nyní napadá. Jako přetrvávající výzvy politiky rozšíření označila poškozenou důvěryhodnost procesu, zdržení ve věci vízové liberalizace pro Kosovo a jednotnou odpověď na přihlášky Ukrajiny, Moldavska a Gruzie o členství v EU. Jako hlavní úkol pro české předsednictví v Radě EU vypíchl ujištění zemí západního Balkánu o pokračování přístupového procesu, postup ve vyjednávání se Severní Makedonií a Albánií, sladění Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a postup v dialogu Bělehrad-Priština.

Velvyslanec Kuka na úvod poděkoval EU i ČR za pomoc při ničivém zemětřesení v Albánii v roce 2019. Zdůraznil, že Albánie splňuje všechny nutné podmínky k zahájení přístupových rozhovorů a vyzval EU i české předsednictví k učinění patřičných kroků. Upozornil, že pokud nebude jednat EU, jiní aktéři jako Rusko či Čína toto politické vakuum zaplní. Ocenil historický úspěch politiky rozšíření a zároveň potvrdil, že Albánie pracuje na všech vyžadovaných reformách a je připravena

v přístupovém procesu postoupit dále. Zdůraznil, že pro Albánii neexistuje žádný plán B, pouze A, jímž je vstup do EU.

Vedoucí mise Lakic Barfus podtrhla, že historicky, geograficky i kulturně Černá Hora byla vždy součástí Evropy – není žádná alternativa. Podle ní jedině plné unijní členství zaručí odolnost zemí západního Balkánu. Na druhou stranu tyto země obohatí a posílí i EU.

Ředitel Ditrych představil jasný argument pro rozšíření EU: jsme v kritickém bodě a potřebujeme rozšířit liberální společenství evropských národů, abychom dokázali čelit globální politickým a ekonomickým výzvám a též mírově řešit konflikty. K tomu podle něj existují tři cesty: snížit laťku pro kandidátský status, sdružovat podobně smýšlející státy a posunovat dál vybrané iniciativy a posílit země Východního partnerství. Ředitelka Mikhailenko označila ČR za jednoho z nejbližších partnerů Ukrajiny v Evropě a vybrala tři rozhodující faktory pro válku s Ruskem: sankce, zbraně a možnost členství v EU. Zdůraznila, že 91 % Ukrajinců podporuje členství v EU a 63 % cílů definovaných v Asociační dohodě s EU již Ukrajina splnila. Podtrhla, že Ukrajina je politicky i ekonomicky připravena podpořit sjednocenou Evropu – nechce být pouze příjemcem ale i přispěvatelem.

V závěrečném proslovu ředitelka Odboru politik EU Ministerstva zahraničních věcí ČR Jana Brázdová opět vyjádřila podporu unijním aspiracím zemí západního Balkánu a asociovaného Tria. Ocenila příspěvky, které pomohly ČR utříbit zahraničněpolitické priority pro nastávající předsednictví v Radě EU, a požádala je o pokračování diskuze k politice rozšíření i v budoucnu.